

Forten in Haarlemmermeer

Kennismaken met

FORT VAN HOOFFDORP

Met: **verhalende podcast, Fortkwartet, informerende zandtekenfilm** en **cultuur-educatieve activiteiten**

Voor de bovenbouw

Inhoudsopgave

Achtergrondinformatie

- Algemene informatie, Stelling van Amsterdam
- Educatieve visie
- Kerndoelen

Les 1 - KENNISMAKEN met het Fort van Hoofddorp

Verhalende podcast | voorleesverhaal, het fortlied & het Fortkwartet

Les 2 - WATER ALS WAPEN

Informatieve zandtekenfilm over de inundatie

Verdieping & verrijking – Op bezoek bij het Fort

- Rondleiding
- Theatrale workshops
- Educatieve games

EXTRA

Kleurplaat

Colofon

Achtergrondinformatie Fort van Hoofddorp

Fort van Hoofddorp (1904) is opgenomen op de provinciale monumentenlijst van Noord-Holland en staat sinds 1996 op de Lijst van UNESCO Werelderfgoed. Het fort is onderdeel van de **Stelling van Amsterdam**. Niet alleen als onderdeel van de Stelling, maar ook in vergelijking met andere forten uit de Stelling is het fort een bijzonder voorbeeld van militaire bouwkunst. Het markante Fort bij Hoofddorp (officiële benaming en gebouwd tussen 1895 en 1907) is één van de weinige forten met vrijstaande hefkoepelgebouwen en een enkele keelkazemat.

Dit fort ligt op een knik in de Geniedijk, waardoor één **keelkazemat** volstaat om naar beide zijden flankerend vuur te kunnen geven. Daarvoor is de bovenste verdieping van de keelkazemat ingericht. Vanuit de begane grond van de keelkazemat kan vuur worden gegeven om de keel te verdedigen. Omdat het fort op een klein terrein wordt gebouwd, krijg het een verdieping om voldoende ruimte te bieden aan de bezetting (223 militairen). Door de hoogte is er vanuit het fort geen zicht op de fortgracht. Daarom is er in het verlengde van het frontgebouw een gietstalen **caponnière** van waaruit de gracht kan worden bestreken. Het is de enige stalen caponnière in de Stelling en hij is geleverd door de Tsjechische Škoda-fabriek. Opmerkelijk is dat de hefkoepelgebouwen door een overdekte gang met het hoofdgebouw zijn verbonden, wat pas gebruikelijk zou worden in het verbeterde fortontwerp na 1907.

Oorspronkelijk bood het fortgebouw plaats aan circa 200 manschappen. Op de begane grond van het hoofdgebouw waren de vertrekken van de officieren en onderofficieren, een keuken, ziekenverblijf en het kantoor voor de telegrafist. Op de eerste verdieping bevonden zich voornamelijk vertrekken van soldaten en een kleine kantine. Op deze verdieping ligt ook, in het verlengde van het poternegebouw, het voorgebouw waar het voormalige wachtlokaal met een gietstalen, helmvormige observatiekoepel zich bevindt. De beperkte leefruimte, de nissen voor de olielampen, de aansluitingen voor turf- en kolenkachels en de **privaatkamers** (toiletten) in de buitengevels vertellen veel over het leven van de officieren en soldaten ten tijde van de stellingbouw.

Het fort is een functioneel ontworpen **verdedigingsmachine**. De Geniedijk, het glacis, de fortgracht, het forteiland en fortgebouw vormen hiertoe een integraal geheel. Om stand te houden tegen zwaar geschut zijn de daken van de forten binnen de Stelling uitgevoerd in bijna twee meter dik massief beton. De aanvalszijde is begroeid om de zichtbaarheid van de het fort te reduceren. Ook het betonnen dak van het fort Hoofddorp is bedekt onder een laag aarde en begroeid.

Stelling van Amsterdam

De Stelling van Amsterdam is wereldwijd een uniek verdedigingsbouwwerk waarbij militaire bouwkunst, landschap en water integraal zijn ingezet. De manier waarop de Nederlandse waterbouwkunde destijds werd gebruikt voor de verdediging van de hoofdstad is uitzonderlijk. De fortbouw met ongewapend beton, giet- en pantserstaal vertegenwoordigt dan ook een bijzondere fase in de technologische ontwikkeling en geschiedenis van Nederland. Het Fort van Hoofddorp als onderdeel van dit ingenieus verdedigingswerk, omringd door water. Het vol laten lopen van het omliggende landschap, inundatie genoemd, was niet diep genoeg voor schepen en te diep voor man en paard. Zelf zien hoe dit in zijn werk ging: speel en leer met de Stellingtafel, op het voorplein bij het fort.

Aansluiting kerndoelen

Oriënteren, onderzoeken en zelf doen en laten zien! – je bezoek aan het fort wordt geïntroduceerd door samen het verhaal van Leeghwater, Kokkin Ans en Maatje te lezen, of het verhaal voor te lezen. Daarna gaan de leerlingen op onderzoek uit, en zich verdiepen in het eigen kunnen, omkaderd door de verhalen over de lokale geschiedenis. Dit kan met een workshop – muziek, theater, expressie staan centraal, tijdens de educatieve games is er meer de nadruk op spelenderwijs ontdekken en samenwerken.

Doel van het lesmateriaal - Het doel is dat de leerlingen een besef krijgen van de omgeving waar ze opgroeien. Van Wereld Erfgoed, naar Haarlemmermeer, naar het fort en zo meer te leren over zichzelf en de plek waar zij opgroeien.

Want dat is erfgoed – het gaat over *landschap* en *gebouwen*, maar ook over *mensen*. Van toen, van nu en van de toekomst!

Waaruit bestaat het lesmateriaal - de games en de zandtekenfilm sluiten aan bij de diverse leerplankaders *oriëntatie op jezelf en op de wereld, geschiedenis & erfgoed* en uiteraard *cultuureducatie*. Al spreken we hier liever van *cultuurinspiratie en -identificatie*.

Educatieve visie ‘Kijk op het Fort’

In opdracht van **Stichting Fort van Hoofddorp (2014)** ontwikkelt, programmeert en stimuleert Stichting OTO | Theater in School de beleving van cultuurhistorie en theater, waarbij het besef van de eigen identiteit en (culturele) context centraal staan. Dit doet zij zowel met eigen aanbod als ook middels voorstellingen van andere makers. Met een bezoek aan het openluchttheater in het fort, een workshop (op locatie en/ of op school) of een educatieve game, ontsluit en ontvouwt zich tegelijkertijd een blik op de eigen (lokale) geschiedenis en cultureel historische context. De lokale projecten worden allemaal voorzien van duurzaam ontwikkeld lesmateriaal (lesbrieven of werkbladen), en worden ook landelijk ingezet bij programma's waarbij het besef van de eigen identiteit en (culturele) context centraal staan.

Kijk op het fort is bedacht door Femme Hammer, zelf groot geworden in de Haarlemmermeer. Het is haar kijk waarop alle educatieve activiteiten in en om het fort gebaseerd zijn. Zij is onderwijsdeskundige met een groot theaterhart.

Als initiatiefnemer is Femme, samen met mede-initiatiefnemer en architect van het gerenoveerde Fort van Hoofddorp Serge Schoemaker, 10 jaar bezig geweest met de herbestemming en ontwikkeling van het Fort van Hoofddorp (opening in september 2021). Zij zorgden ervoor dat Gemeente Haarlemmermeer en Provincie Noord-Holland meegingen in het idee om het fort voor de toekomst te behouden en open te stellen voor publiek. De educatieve visie bracht fondsen er toe zowel de renovatie (behoud) als het gebruik (openstellen en laten ontdekken door publiek) mede te financieren.

Les 1 - Kennismaken met het Fort

Wil je de leerlingen kennis laten maken met dit bijzondere fort (van 2 verdiepingen!) lees dan het verhaal of luister De Verborgen Schat van Hoofddorp.

<https://www.podbean.com/media/share/pb-urm2f-11d386a>

Nog meer luisteren? Hier vind je ons speciale kerst-op-het-fort-verhaal. Of speel het Fortkwartet dat je in de kast kunt vinden!

<https://www.podbean.com/media/share/pb-epxfq-1157c10>

Het verhaal

DE VERBORGEN SCHAT VAN HOOFDDORP

Zijn sokken soppen. De regen loopt van zijn rug over de plooi van zijn broek zo zijn laarzen in. Leegwater gromt en begint over de Geniedijk heen en weer te lopen. De schapen in het gras worden onrustig en beginnen te mekkeren.

‘Ja, ja mekkeren jullie maar, ondertussen krijg ik een kouwe kop.’ Hij draait eens aan zijn snor, die nat en plakkerig op zijn bovenlip ligt. Onderaan de dijk verschijnt ineens een hoofd. Verwaaide haren en grote ogen kijken paniekerig rond.

‘Officier? O, daar bent u, officier,’ Een jongen staat op uit het natte gras.

‘Ik heb het gevonden!’

De jongen lacht en zwaait wild iets heen en weer boven zijn hoofd.

Van schrik schieten de schapen weg de dijk over, het modder spat hoog op en de officier weet nog maar net de ram te ontwijken, zijn horens schampen langs zijn broek.

‘Wel bommen en granaten, Maatje, moet je nu zo hard schreeuwen? Die beesten schijten me helemaal onder!’

‘Excuseer meneer, ik ben gewoon erg blij uw steek te hebben gevonden.’

Higgend komt Maatje naar boven het pad op. De officier pakt de hoed aan en schuift hem op zijn hoofd. Streng kijkt hij vanonder de steekrand de jongen aan en draait zich met een ruk om, het water spat zijn laarzen uit.

‘Kom Maat, het is bijna schafttijd.

Eén, twee, drie, mars!’

De twee marcheren verder op de dijk,

richting het volgende dorp. Ze laten Aalsmeer achter zich en de molen van Hoofddorp komt in zicht. De wieken draaien. Het waait nog steeds stevig, de officier houdt zijn hoed vast. Langzaam neemt de regen af als in de verte een regenboog verschijnt.

‘Aan het einde van de regenboog staat een pot met geld!’

Maatje begint te rennen.

‘Zeg waar ga jij nu heen?’

Officier Leeghwater steekt zijn hand uit, alsof hij Maatje bij zijn schouder wil pakken.

‘Ik ga die pot zoeken.’

‘Pot, pot? Welke pot?’

‘Die pot met geld natuurlijk!’

‘Zeg doe niet zo mal, natuurlijk is er geen pot met geld aan het einde van de regenboog. Kijk maar, hij is alweer verdwenen die boog.’

Samen kijken ze stil naar de regenboog die heel langzaam vervaagt achter de molen.

Leeghwater wipt van zijn tenen naar zijn hakken en weer terug.

‘Eén, twee, drie en mars!’

Beteuterd loopt Maatje achter de officier aan die zijn pas versneld. Hij heeft honger.

De molen zet zijn wieken stil, Maatje stopt.

‘Wat is er nu weer Maat?’

‘Zullen we een brood halen?’

‘Mmm ja, goed idee.’

Leeghwater krabbelt achter zijn oren.

‘Als jij nu eens naar beneden loopt het dorp in, dan hoef ik die verrekke dijk niet op en af.’

Maatje kent Hoofddorp, hij is er geboren en hij kent er elk steegje en alle straatstenen. Alleen in het fort dat gebouwd wordt, is hij nog nooit geweest. Hij heeft alle soldaten wel gezien die er in en uit lopen, maar die houden hem steeds weer tegen als hij nieuwsgierig naar binnen gluurt en probeert via de hondenkar van de eierboer of de bolderwagen van de paardenslager naar binnen te glippen.

Vandaag was hij bij zijn tante in Aalsmeer toen de veldwachter hem opdracht gaf om deze belangrijke officier de weg te wijzen naar het fort. De man zou alles van fort en weten en ze hadden een probleem, dus moest hij helpen. De officier wilde lopen, om alles goed in zich te kunnen opnemen, dat had hij Maatje gezegd. Hij liet zijn paard zelfs achter bij de smid, toen wist hij natuurlijk nog niet dat het zou gaan plenzen...

De bel klingelt als hij de bakkerij binnenstapt.

‘Hey Maatje, jongen je bent kletsnat, kom jij eens gauw hier!’

Een vrouw met een vrolijk gezicht knijpt hem hard in zijn wangen.

‘Au!’

‘Wat nou -au-? Ben je gesmolten ofzo in de regen? Hier neem, het is nog warm.’

De kleine vrouw propt een stuk vers gebakken brood in zijn mond. Maatje begint verrukt te smakken.

De deurbel klingelt weer. Harder nu.

‘Sta je hier nu te vreten?’

Maatje verslikt zich en kleurt rood tot achter zijn oren. Voordat hij iets kan zeggen heeft de vrouw zich tot de officier gericht.

‘Zo meneer de officier komt even binnenvallen, hebt u ook honger?’

Ze veegt haar handen af aan haar schort.

‘Mmm, ja, ja, die geur die de dijk opkwam was onweerstaanbaar.’

Hij wrijft zich over de buik.

‘Dag officier, ik ben kokkin Ans en ik verzorg uw soldaten,’ Ze steekt hem haar hand toe.

‘Voorlopig kook ik nog hier want de keuken is nog niet af.’

Kokkin Ans lacht een paar prachtige tanden bloot. Ziet Maatje het nu goed? Hij knijpt zijn ogen tot spleetjes om het goed te kunnen

zien: de officier heeft hele rode wangen.

‘Dag euh mevrouw... ahum Ans. Ik ben Leeghwater euh, officier...

Leeghwater wel te verstaan. En euh..., mijn soldaten..., dat zijn het eigenlijk niet. Ik kom alleen maar even naar de constructie van het fort kijken mevrouw, euh mevrouw Ans.’ Hij trekt onhandig met zijn voet een cirkel over de grond.

Kokkin Ans kijkt naar zijn voet en volgt zijn been omhoog, langs de glimmende knopen aan zijn jasje, tot zijn ogen die onder de steek naar haar kijken en knipperen.

‘Toe maar een echte officier! Ja, er is gedoe heb ik gehoord, ik ben benieuwd of u ze kan helpen. Ik heb net wat broden gebakken die ik moet afleveren, ik zal met u meelopen.’

Als het trio bovenaan de dijk is zakt de zon weg achter de horizon van het dorp Vijfhuizen, de landerijen en zelfs het gehucht Vijfhuizen kan je vanaf hier goed zien liggen. Ook daar wordt een fort gebouwd. In de schaduw van de dijk ligt het fort bij Hoofddorp. Het bouwwerk verrast de officier, hij grijpt naar zijn snor.

‘Wel alle geweren en kogels op een hoopie..., het ligt goed verscholen, de hele weg kon ik het niet zien liggen, hoe ik ook tuurde, maar dit... waarom

ligt het áchter de dijk? Zo kunnen we het voorland niet inkijken!’

Maatje trekt zijn wenkbrauwen op en kokkin Ans snuift. Bovenop de dijk is alles zichtbaar, maar vanuit het fort kijken ze tegen de dijk aan, legt de officier uit. Kokkin Ans begrijpt het probleem, zelfs maatje knikt driftig dat hij het nu begrijpt.

‘Als ze nu een toren bouwen?’

‘Geen gek idee Maatje, maar ja op een toren kan je moeilijk een zwaar kanon zetten, laat staan twee en nog een stuk of wat mitrailleurs.

Bovendien schiet de vijand een toren zo aan flarden. Hoe ga ik dit nu oplossen?’

Leeghwater zakt op zijn hurken en ondersteunt zijn kin met twee handen. Ze zwijgen alle drie en kijken naar de schaduwen van de bomen die steeds langer worden. Kokkin Ans verplaatst de mand met broden van haar ene op haar andere heup.

‘Beneden in de molen zie je ook niks hoor, maar als je op de eerste verdieping van de molen staat kan je alle kanten opkijken, van Aalsmeer tot Vijfhuizen, zelfs Cruquius kan je zien.’

De officier draait zijn hoofd naar de molen en weer terug naar het fort,

springt op en steekt zijn vinger in de lucht.

‘Eureka!!!’

‘Is u mesjogge geworden?’

Kokkin Ans kijkt hem verbaast aan, draait met haar ogen en sjokt vervolgens hoofdschuddend de dijk af, de mand met broden wordt haar te zwaar. Officier Leeghwater staat nog steeds met zijn vinger omhoog als hij haar de steile dijk ziet afgaan en hij glimlacht. Dit is geen pot met geld, maar wel een schat..., zijn verborgen schat.

‘Maatje, jongen... een, twee, drie... mars!’

En met grote stappen volgt hij de voetsporen van kokkin Ans.

Maatje haalt zijn schouders op en huppelt achter hem aan.

En zo kwam het dat het Fort van Hoofddorp een verdieping extra kreeg.

FORTKWARTET

Wil je met je leerlingen alles te weten komen over de Stelling van Amsterdam in het algemeen en het Fort van Hoofddorp in het bijzonder?

Speel dan het #Fortkwartet en leer samen met Officier Leeghwater, Kokkin Ans en Maatje alles over kazematten, terrepleinen en het geschut.

Het fortkwartet is een verhalend spel waarbij elke leerling zich kan identificeren en herkennen in de verhalen van de 3 personages, om zo te leren over de Stelling van Amsterdam

(UNESCO Wereld erfgoed), over de Haarlemmermeer en over het Fort van Hoofddorp. En het 4de personage? Dat zijn zij zelf!

#Leren met Officier Leeghwater en elk detail te weten komen van dit imposante gebouw, over hefschietkoepels en de keelkazemat.

#Proeven met Kokkin Ans, hoe leefden de soldaten in die tijd, wat hadden ze aan en wat voor voedsel konden ze maken, welke dieren leven er eigenlijk op het eiland? Proef en doe de proefjes.

#Doen&Spelen met Maatje en het fort van al zijn avontuurlijke kanten leren kennen.

#Kijken&Speuren, laat je inspireren, kijk een voorstelling en pak **zélf** het podium in het Openluchttheater (of in de klas).

Les 2 - WATER ALS WAPEN

Zandtekenfilm over de inundatie

Als je op de link hieronder klikt kun je de educatieve film over de inundatie bekijken. In de film wordt aan de hand van zandtekeningen uitgelegd hoe het water als wapen diende: de soldaten werden op afstand gehouden door het land buiten de dijk onder water te zetten – dat onder water zetten noemen we inundatie.

[VIDEOLINK ZANDTEKENFILM – DUUR 9:45 u](#)

<https://youtu.be/dg5JuvjNEM8?si=3StGbjFoL2hWJX49>

Tijdens je bezoek aan het fort kun je boven op het fort de Stellingtafel vinden – hier kun je zelf met water uit de gracht de inundatiegebieden laten vollopen en precies zien hoe de forten en dijken Amsterdam beschermde tegen de vijandelijke aanval.

Verdieping & Verrijking | RONDLEIDING

Onder leiding van een van onze gidsen wandel je (45-60 minuten) met jouw klas over het fortterrein en door de gangen en nissen van het Fort. Deze interactieve rondleiding laat de leerlingen zelf invulling geven aan wat zij zien en wat daar de betekenis van is. Met nadruk op specifieke kenmerken van dit Fort dat een status apart heeft binnen de Stelling van Amsterdam. Een rondleiding combineer je met een educatieve game en/ of een theatrale workshop. Het Fortkwartet kun je live op locatie spelen, zo leer je nóg meer over de verschillende kenmerkende elementen van dit monument.

Verdieping & Verrijking | THEATRALE WORKSHOP

SHINE YOUR LIGHT

Tijdens Shine Your Light op Erfgoed - het interactieve podium op locatie Fort van Hoofddorp met de geniedijk als coulisse, zet je samen met acteur Steef Hupkes de deur van je fantasie wagenwijd open en breng je jouw dagdream tot leven. Muziek is de bron, waarbij drie verschillende muziekstijlen de revue passeren; klassiek, jazz en wereldmuziek. Creëer jouw eigen verhaal met muziek, theater en dans.

Ideeën en verhalen, alles om ons heen is verzonnen. Muziek maakt ook een andere wereld in ons los, het prikkelt het hele brein en brengt ons in vervoering, zo komen we tot hele nieuwe inzichten én verhalen. De wereld is jouw podium: deze voorstelling/ workshop kan overal gespeeld worden; in de gymzaal, op het schoolplein, in de klas, in de aula & op locatie Fort van Hoofddorp.

Er is lesmateriaal beschikbaar met verschillende opdrachten/ suggesties voor onder,- midden- en bovenbouw.

Speerpunten: kijken & luisteren, samen doen, reflecteren & presenteren.

DOE&ONTDEK HET ZELF | #SPELEN&DOEN

VERDEDIG & VAL AAN©

Verdedig je vlag en val aan bij het andere team!

Duur: 60 min.

Minimaal aantal deelnemers: 8 (2 teams van 4) / Maximaal aantal deelnemers: 24 (2 teams van 12)

Leeftijd: twee versies: tot 10 jaar en vanaf 10 jaar

DOE&ONTDEK HET ZELF | #SPELEN&DOEN

EXPEDITIE FORT ISLAND

De buitenruimte van het spectaculaire Fort van Hoofddorp is het decor van Expeditie Fort Island! Speel dit super stoere spel en laat zien met welke tactiek en vaardigheden jij de tegenstander te slim af kunt zijn, óf hoe je door samen te werken sneller resultaat boekt. Proeven met water en vuur en een estafette onderdeel - waarbij je in de speltijd het forteiland beter leert kennen.

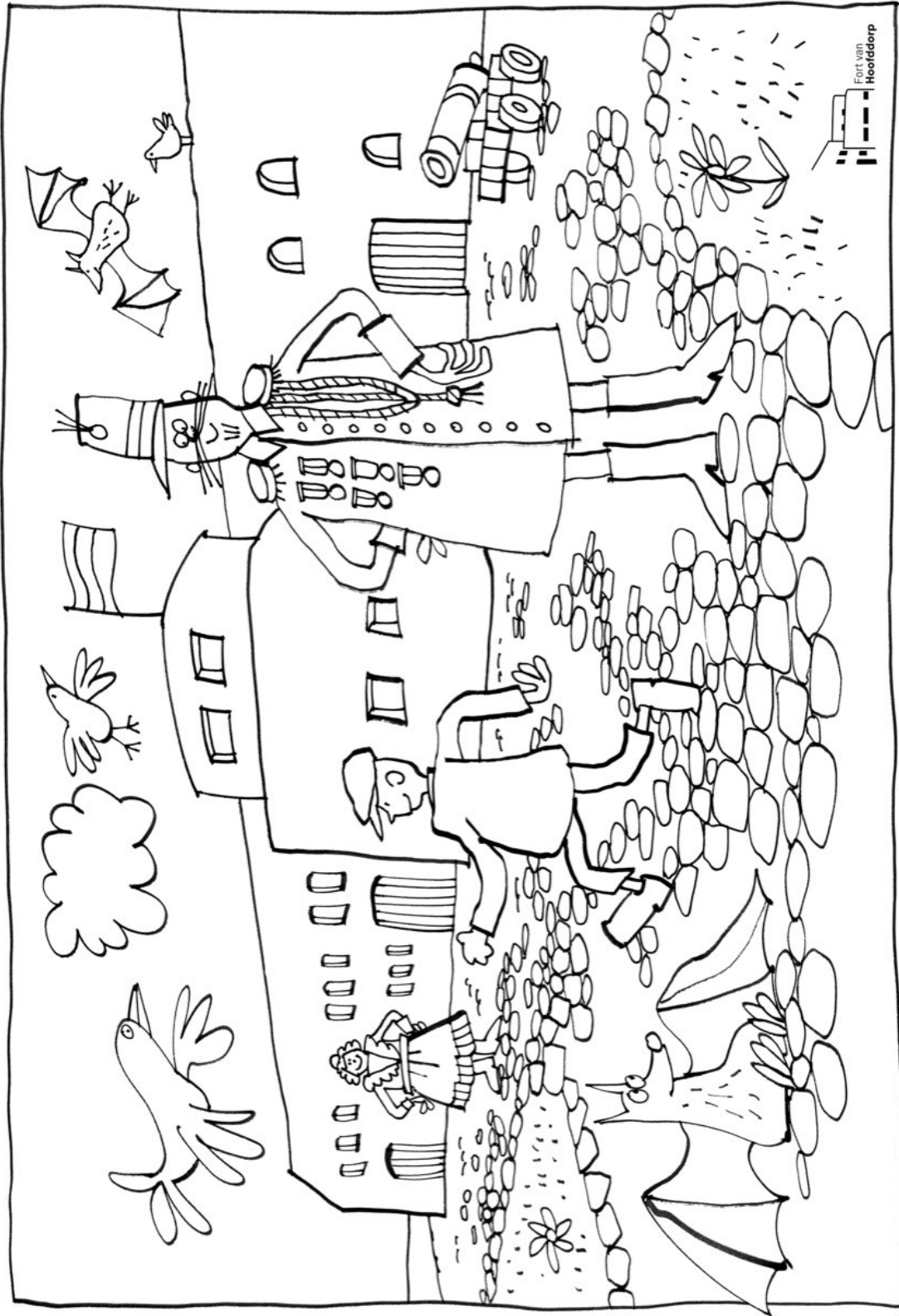
Duur: 60-75 min.

Minimaal aantal deelnemers: 10 (5 teams van 2) (of 2 teams van 5) / Maximaal aantal deelnemers: 30 (5 teams van 6) / Leeftijd: bovenbouw.

Extra | KLEURPLAAT

Colofon & Contact

UITGAVE

© Theater in School | Stichting OTO
In opdracht van Stichting Fort van Hoofddorp naar een idee van
Femme Hammer

Auteur verhaal De verborgen schat van Hoofddorp:
HenriekFabriek, Henrike van Engelenburg

Uitvoering: Games: RBProducties
Illustraties #Fortkwartet Geert Gratama

Ⓔ Zandtekenfilm Water als Wapen: Zandtekenaar Monique Snelleman, regie & redactie HenriekFabriek
Ⓔ Stellingtafel: naar een idee van Femme Hammer, ontwikkeld en ontworpen door SSA Architects
i.s.m. kunstenaar Siba Sahabi.

De games, de Stellingtafel en de zandtekenfilm zijn mede mogelijk gemaakt door Gemeente
Haarlemmermeer, Provincie Noord-Holland, Stichting ZABAWAS, J.C. Ruigrok, Ars Donandi, VSB-
fonds en Elise Mathilde Fonds.

Het Keurmerk Lesmateriaal Theater in School is verkregen na redactie van ICBS De Vredenburg

Contact

Bezoekadres

Fort van Hoofddorp
Hoofdweg 739
2131 BD Hoofddorp

Boeking en bestellen

Voor informatie over locatie bezoek, voor een rondleiding, een workshop op locatie, een educatieve
game of teambuilding met docenten, eventueel i.c.m. onze horeca Fort Noxx (ook vergaderruimtes):

W www.theaterinschool.nl | [kijk op het fort](#)

M femme@theaterinschool.nl

T 023.531 62 22 | 06.33 011468